

С. О. Баранов,
аспірант, Національна академія державного управління при Президентові України, м. Київ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕТІНІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

S. Baranov,
graduate student, National Academy of Public Administration under the President of Ukraine, Kiev

**PRIORITY DIRECTIONS OF IMPROVEMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND LEGAL
MECHANISM OF STATE REGULATION OF LEGALIZATION OF THE NATIONAL ECONOMY**

У статті обґрунтовано пріоритетні напрями удосконалення організаційно-правового механізму державного регулювання детінізації національної економіки. Визначено методологію стратегічного планування у сфері державного регулювання детінізації економіки України.

The article substantiates the priority directions of improvement of the organizational and legal mechanism of state regulation of legalization of the national economy. The methodology of strategic planning in the sphere state regulation of legalization of the Ukrainian economy is determined.

Ключові слова: тінізація економіки, детінізація економіки, державне регулювання детінізації економіки, організаційно-правовий механізм державного регулювання детінізації економіки.

Key words: shadow economy, legalization of the economy, state regulation of legalization of the economy, organizational and legal mechanism of state regulation of legalization of the economy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Державне регулювання детінізації національної економіки є складовою частиною загального процесу державного регулювання економіки України. Відтак, зростання рівня тіньової економіки блокує ефективне державне регулювання економіки та деформує ринкові механізми функціонування всіх видів економічної політики. У зв'язку з цим, виникає нагальна необхідність у розробці та проведенні активних заходів на державному рівні щодо регулювання детінізації національної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ, В ЯКИХ ЗАПОЧАТКОВАНО РОЗВ'ЯЗАННЯ ОБРАНОЇ ПРОБЛЕМИ І НА ЯКІ СПИРАЄТЬСЯ АВТОР, ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ ОЗНАЧЕНА СТАТТЯ

Проблеми тінізації економічної діяльності знайшли своє відображення у наукових дослідженнях як зарубі-

жних (П. Гутмана, С. Єчкамова, Д. Кассела, Д. Кауфмана, Л. Косалса, Ю. Латова, А. Плюмтре, Е. де Сото, В. Танзі, Е. Фейга, М. Флемінга, Ф. Шнейдера та ін.), так і вітчизняних (З. Варналія, І. Грузнова, Я. Жаліло, І. Мазур, В. Мандибури, О. Турчинова та ін.) вчених. Разом з тим, багато питань у сфері детінізації національної економіки до теперішнього часу залишаються недостатньо опрацьованими. З огляду на те, що рівень тінізації економіки в Україні сьогодні набув загрозливих масштабів, потребують подальшого аналізу організаційно-правові засади державного регулювання у досліджуваній сфері з метою підвищення його ефективності.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення організаційно-правового механізму державного регулювання детінізації національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБґРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Аналіз вітчизняних науково-методологічних розробок засвідчує суттєву обумовленість розвитку на-

ціональної економіки ступенем ефективності державного регулювання її детінізації. Важливим при цьому є розуміння необхідності подолання впливу однакових детермінант поширення кризових процесів і їх проявів у тіншовому секторі та офіційній економіці. Відповідно, комплекс заходів державного регулювання детінізації економіки можна умовно поділити на дві групи: до першої віднести заходи щодо удосконалення організаційно-правового забезпечення протидії тінзації економіки, а до другої — заходи щодо удосконалення інституційного середовища ведення економічної діяльності та покращення економічної кон'юнктури в цілому.

Сьогодні існує нагальна необхідність у конкретних заходах законодавчої і виконавчої влади, які б сприяли удосконаленню організаційно-правового механізму державного регулювання детінізації національної економіки. На сьогоднішній день основою для формування змісту та структури такого удосконалення повинен бути стратегічний підхід. Для цього в Україні необхідно запровадити методологію стратегічного планування. Стратегічне планування як складова механізму державного регулювання детінізації національної економіки передбачає концентрацію зусиль та ресурсів держави на вирішенні стратегічно важливих проблем у сфері детінізації економіки України.

При здійсненні державного регулювання детінізації національної економіки створення необхідних умов для економічного розвитку повинно бути головною метою стратегічного планування у досліджуваній сфері. Це передбачає наявність тісного взаємозв'язку стратегічного планування економічного розвитку країни та стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки.

Метою стратегічного планування є розв'язання однієї з головних проблем розвитку будь-якої економічної системи, а саме: зменшення невизначеності майбутнього системи. Основними причинами, що зумовлюють необхідність стратегічного планування, є стохастичний та нелінійний характер розвитку економічних процесів, відсутність достовірної інформації щодо їх взаємозв'язку та апіорна неможливість врахування усіх факторів, які можуть виникнути та/або змінити свої характеристики й тією чи іншою вплинути на розвиток економічної системи, особливо в середньо- й довгостроковій перспективі.

Рішення, що приймаються в процесі стратегічного планування, повинні бути комплексними, достатньо агрегованими (узагальненими) та спрямованими на розв'язання визначених проблем та досягнення стратегічних цілей.

Як правило, на загальнодержавному рівні у процесі стратегічного планування:

- визначають місію і стратегічні цілі держави;
- здійснюють комплексний аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів, які можуть призвести до досягнення, утримання, розвитку та капіталізації конкурентних переваг держави;
- виконують розробку варіантів стратегій можливих дій і здійснюють вибір найбільш оптимальної стратегії у визначеному періоді часу.

З огляду на вищезазначене, стратегічне планування у сфері детінізації національної економіки — це, передусім, планування здійснення державного регулювання детінізації національної економіки відповідно до чинного законодавства. Водночас результати та наслідки реалізації стратегічного планування здійснюють значний вплив на процес регулювання.

Стратегічне планування у сфері детінізації національної економіки здійснюється для забезпечення цілеспрямованої, скоординованої та ефективної діяльності державних органів, які здійснюють регулювання детінізації національної економіки. Саме вони, відповідно до чинного законодавства, повинні трансформувати державне регулювання у сфері детінізації національної економіки у конкретні заходи щодо реалізації визначених стратегічних пріоритетів. Тобто виконання розроблених у процесі стратегічного планування і затверджених встановленим порядком заходів, повинно забезпечувати адекватне та своєчасне реагування на загрози тінзації економіки, готовність системи державного регулювання у сфері детінізації національної економіки до реалізації покладених на неї завдань і функцій.

Основними завданнями, що вирішуються в процесі стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки, повинні бути:

- визначення стратегічних напрямів державного регулювання детінізації національної економіки;
- підготовка пропозицій щодо реалізації державного регулювання детінізації національної економіки;
- визначення (уточнення) державних органів, діяльність яких прямо чи опосередковано здійснює вплив на детінізацію національної економіки;
- обґрунтування обсягу і механізму фінансування заходів щодо здійснення державного регулювання детінізації національної економіки;
- розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності державного регулювання детінізації національної економіки.

Основними вихідними даними для стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки повинні бути:

- результати аналізу стану і динаміки економічної ситуації в Україні та світі;
- результати аналізу стану і тенденцій тінзації національної економіки та її складових;
- місія та завдання складових системи державного регулювання у сфері детінізації національної економіки;
- інші необхідні дані.

Стратегічне планування у сфері детінізації національної економіки повинно складатися з таких основних етапів:

- ініціювання процесу стратегічного планування;
- узгодження процесу стратегічного планування;
- визначення мети та стратегічних завдань державного регулювання детінізації національної економіки;
- здійснення аналізу внутрішніх та зовнішніх факторів впливу тінзацію національної економіки;
- здійснення стратегічного моніторингу у сфері детінізації національної економіки з метою виявлення загроз та можливостей, що має вирішальне значення для детінізації національної економіки;
- розробка і затвердження керівних документів щодо детінізації національної економіки та розробка ефективних процедур їх впровадження.

Відтак, для здійснення стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки на кожному з вищезазначених етапів, необхідним є створення відповідної системи.

У вітчизняному законодавстві відсутнє офіційне визначення поняття стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки. До того ж, методологічні

підходи до стратегічного планування в цілому, які існують у вітчизняній практиці, не повною мірою враховують його особливості щодо сфери детінізації національної економіки. Вони обмежені, зазвичай, розробкою певного документа або конкретною сферою їх застосування.

Водночас вирішення проблемних питань, які пов'язані з впровадженням стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки, передбачає наявність певного понятійно-категорійного апарату. Сьогодні понятійно-категорійний апарат стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки знаходиться на початковій стадії свого розвитку. Його науково-методологічне обґрунтування, офіційне визнання і практична реалізація при здійсненні державного регулювання детінізації національної економіки є однією з головних проблем, на вирішення якої впливає ряд чинників, серед яких:

- нечіткість та неоднозначність формулювань однакових понять (дефініцій) у вітчизняній нормативно-правовій базі;
- непоодинокі використання понять (дефініцій), які офіційно не визначені;
- відсутність необхідної офіційної довідково-термінологічної літератури, внаслідок чого існує значне відставання розробки і застосування категорійно-понятійного апарату стратегічного планування від практичних потреб системи державного регулювання у сфері детінізації національної економіки;
- недостатня скоординованість поглядів науковці і практиків при формулюванні і використанні понятійно-категорійного апарату стратегічного планування в нормативно-правових документах державних органів;
- безсистемне копіювання понятійно-категорійного апарату стратегічного планування, що використовується в офіційних документах зарубіжних країн.

Безумовно, вищезазначені чинники здійснюють негативний вплив на розробку та застосування сучасних моделей і методів стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки, а відтак, не сприяють підвищенню ефективності державного регулювання детінізації національної економіки в цілому.

У загальному вигляді, стратегічне планування у сфері детінізації національної економіки повинно включати такий комплекс заходів:

- визначення засад державного регулювання у сфері детінізації національної економіки;
- визначення напрямів детінізації національної економіки;
- розробка заходів у сфері державного регулювання детінізації національної економіки;
- визначення переліку державних органів, діяльність яких повинна забезпечувати державне регулювання детінізації національної економіки;
- визначення державних механізмів детінізації національної економіки;
- обґрунтування обсягу необхідних ресурсів для забезпечення державного регулювання у сфері детінізації національної економіки.

Реалізація такого комплексу заходів повинна забезпечувати адекватне реагування на реальні й потенційні загрози тінізації економіки та готовність системи державного регулювання у сфері детінізації національної економіки до виконання покладених та неї завдань та функцій.

Стратегічне планування повинно передбачати також обґрунтування та розрахунки ресурсного забезпечення програмних заходів у сфері детінізації національної еко-

номіки з урахуванням завдань, які покладені на нього згідно з чинним законодавством.

Таким чином, стратегічне планування як складова механізму державного регулювання детінізації національної економіки полягає у розробці стратегічних рішень орієнтованого, організуючого та об'єднувального характеру, які спрямовані на досягнення визначеної стратегічної мети.

У зв'язку з цим, якість та своєчасність стратегічного планування у сфері детінізації національної економіки значною мірою дозволяє вирішити проблему підвищення ефективності державного регулювання у досліджуваній сфері, знизити до безпечного рівня ризику щодо реалізації загроз тінізації національної економіки.

У процесі стратегічного планування обов'язковою є розробка відповідних стратегічних документів, які визначають напрями детінізації економіки та механізм взаємодії складових системи державного регулювання у сфері детінізації економіки. Таким документом в Україні має бути Стратегія детінізації національної економіки.

Стратегія, у загальному розумінні, — це довгострокова комплексна програма дій, яка супроводжується перманентним аналізом та моніторингом у процесі її реалізації, спрямована на досягнення кінцевого результату (мети). Відтак, Стратегія детінізації національної економіки повинна стати своєрідним інструментом, за допомогою якого рішення, які відображені в керівних документах з питань забезпечення економічного розвитку держави, трансформуються у конкретні плани та програми щодо зниження рівня тінізації української економіки.

Стратегія повинна бути спрямована, головним чином, на протидію реальним та потенційним загрозам зростанню рівня тінізації національної економіки й охоплювати всі питання практичної діяльності відповідних органів державної влади у сфері регулювання детінізації економіки. У зв'язку з цим, вибір оптимального варіанту Стратегії детінізації національної економіки передбачає здійснення системного аналізу та обґрунтування комплексу взаємопов'язаних заходів, реалізація якого призведе до зменшення рівня тінізації національної економіки.

Під час розробки Стратегії детінізації національної економіки вважаємо за необхідне враховувати такі два постулати:

- детінізація національної економіки пов'язана з реформуванням всієї системи економічних відносин, які виникають між суб'єктами національної економіки;
- визначальна роль у регулюванні детінізації економіки належить державі, завданням якої є формування та реалізація організаційно-правового механізму державного регулювання детінізації національної економіки.

Водночас відповідно до Стратегії детінізації національної економіки повинна бути розроблена Програма детінізації національної економіки. Важливо, щоб етапи розробки та реалізації Програми координувалися з положеннями Стратегії детінізації національної економіки та реформами Стратегії сталого розвитку "Україна — 2020", зокрема, щодо розвитку підприємництва, особливо малого та середнього; захисту економічної конкуренції; податкової реформи; реформування фінансового сектору, сфери зайнятості, ринку капіталу тощо [6].

Зважаючи на те, що детінізація економіки є досить складним комплексом регулятивних заходів у різних галузях економіки, а головними суб'єктами детінізації є державні органи, удосконаленню організаційно-право-

вого механізму сприятиме також визначення принципів державного регулювання детінізації національної економіки, відповідно до яких повинна відбуватися розробка заходів та механізмів їх реалізації. Такими принципами, на нашу думку, повинні бути:

— верховенство закону — заходи державного регулювання повинні реалізовуватися відповідно до чинного законодавства;

— баланс інтересів особи, суспільства та держави — пріоритетом визначення заходів та меж державного регулювання повинно бути гармонійне та ефективне узгодження інтересів всіх учасників;

— взаємна відповідальність особи, суспільства та держави, з одного боку, детінізація економіки повинна відбуватися із зобов'язанням громадян додержуватися норм чинного законодавства у сфері економічних відносин, а з іншого — реалізуючи заходи державного регулювання, державні органи всіх гілок влади (опосередковані в нормативно-правових актах) повинні бути відповідальні перед суспільством за результати такого регулювання;

— пріоритет договірних засобів у вирішенні конфліктних ситуацій — заходи державного регулювання детінізації економіки повинні комбінувати заохочувальні та примусові засоби щодо діяльності суб'єктів господарювання в офіційній економіці з пріоритетом використання засобів заохочення;

— інтеграція в міжнародну систему протидії тінізації процесам — міжнародна співпраця країни щодо протидії факторам підвищення рівня тінізації національної та світової економічної систем;

— обґрунтованість — заходи державного регулювання детінізації економіки повинні бути належно обґрунтованими та базуватися на реальних показниках економічного розвитку;

— системність — заходи державного регулювання детінізації економіки повинні бути спрямованими на обмеження джерел та факторів її зростання, що походять з усіх сфер суспільства;

— своєчасність та адекватність — заходи державного регулювання повинні реалізовуватися в конкретних ситуаціях у чітко визначених часових проміжках;

— спеціалізація та координація — реалізація заходів державного регулювання детінізації економіки, що перебувають у компетенції різних державних органів, повинна відбуватися на основі раціонального розподілу функцій між різними виконавцями та відсутністю їх дублювання окремими державними органами;

— інформаційна взаємодія — забезпечення накопичення та передачі інформації про зміну економічного стану внаслідок реалізації заходів державного регулювання детінізації економіки.

— гнучкість — планування, контроль та коригування заходів державного регулювання детінізації економіки повинно здійснюватися з урахуванням змін, спричинених як внутрішніми, так і зовнішніми факторами.

ВИСНОВКИ З ПРОВЕДЕНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ЦЬОМУ НАПРЯМІ

Отже, удосконалення організаційно-правового механізму державного регулювання детінізації національної економіки на основі методології стратегічного планування сприятиме мінімізації ризиків та загроз тінізації національної економіки у майбутньому. Реалізація запропонованих заходів за вищевизначеними

напрямами сприятиме підвищенню ефективності державного регулювання детінізації національної економіки, наслідком чого буде зниження рівня тінізації економіки в Україні до безпечного. При цьому важливим питанням сьогодні залишається оцінка ефективності або так званій аудиту ефективності державного регулювання детінізації національної економіки, на що і будуть спрямовані подальші наукові дослідження автора.

Література:

1. Gutmann P.M. The Subterranean Economy / P.M. Gutmann // Financial Analysts Journal. — 1997. — Vol. 34:1. — P. 24—27.

2. Мордас І.В. Детінізація економіки як чинник забезпечення економічної безпеки держави / І.В. Мордас // Економіка. Менеджмент. Бізнес. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Тупкало. — К.: ДУТ, 2015. — Вип. № 1 (11). — С. 98—103.

3. Предборський В.А. Детінізація економіки у контексті трансформаційних процесів. Питання теорії та методології: монографія / В.А. Предборський. — К.: Кондор, 2005. — 614 с.

4. Про затвердження Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки: Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 18.02.2009 р. № 123 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=4bb297a0-c900-404f-8c6f-5f76f18b1503>

5. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / За ред. З.С. Варналія. — К.: НІСД, 2006. — 576 с.

6. Указ Президента України від 12.01.2015 р. № 5/2015 "Про Стратегію сталого розвитку "Україна — 2020" / Президент України Петро Порошенко: офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html>

References:

1. Gutmann, P.M. (1997), "The Subterranean Economy", Financial Analysts Journal, vol. 34:1, pp. 24—27.

2. Mordas, I.V. (2015), "Detonation of the economy as a factor in ensuring the economic security of the state", Ekonomika. Menedzhment. Biznes. Zbirnyk naukovykh prats' DUT, vol. 1 (11), pp. 98—103.

3. Predbors'kyj, V.A. (2005), Detinizatsiia ekonomiky u konteksti transformatsijnykh protsesiv. Pytannia teorii ta metodolohii [Detonation of the economy in the context of transformation processes. Questions of theory and methodology], Kondor, Kyiv, Ukraine.

4. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2009), Order "On Approval of Methodical Recommendations for Calculating the Level of the Shadow Economy", available at: <http://www.me.gov.ua/LegislativeActs/Detail?lang=uk-UA&id=4bb297a0-c900-404f-8c6f-5f76f18b1503> (Accessed 20 June 2017).

5. Varnalii, Z.S. (2006), Tin'ova ekonomika: sutnist', osoblyvosti ta shliakhy lehalizatsii [Shadow economy: the essence, features and ways of legalization], NISD, Kyiv, Ukraine.

6. President of Ukraine (2015), Decree "On the strategy of sustainable development "Ukraine — 2020", available at: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> (Accessed 20 June 2017).

Стаття надійшла до редакції 26.06.2017 р.